

Szóbeliség és/vagy írásbeliség

1. Az írott és a beszélt nyelv

A beszélt nyelv fogalmát általában a szabad, spontán, természetes beszéd értelemben szoktuk használni. A beszélt nyelv az elsődleges nyelvhasználati mód.

A beszéd időhöz kötött, dinamikus és múltékony; az interakcióban mindkét fél jelen van. A beszélt nyelv szöveg és hangzás együttese; a közvetlen, többé-kevésbé kötetlen érintkezés során használt nyelvi eszközök összessége. Előre le nem jegyzett, kevésbé átgondolt, spontán megnyilatkozásokból áll, tehát nem egy korábban megalkotott szöveg szó szerinti megisméltése. A beszéd során a szövegprodukciónak a gondolkodással egy időben zajlik (szinkrón). A beszélt nyelv egyszeri; akusztikusan, lineárisan érzékeljük (Jürgens 1999: 73–5; Szikszainé 1999: 285).

A beszédre jellemző az igék magas arányával szemben a mellénevek és a jelzői funkcióban álló szavak alacsony aránya. Sokkal több önálló lexikális jelentéssel nem rendelkező szó (módosítószó, kötőszó) fordul elő, mint az írott nyelvben. Morfológiai sajátosságai között szokás említeni a névmások és határozószók gyakori előfordulását is.

A beszélt nyelv szókincese változatos képet mutat. Jellemző a tréfás, gúnyos szavak, bizalmas(kodó), udvarias(kodó) kifejezések használata. Gyakorik az indulatszók, a közmondások, a közhelyes frázisok, a divatszók és a töltelékszók. Írásban ritkán találkozhatunk szleng és obszcén szavakkal, kifejezésekkel, amelyek a beszélt nyelvben meglehetősen gyakran fordulnak elő. Jellemző a dialektális, szociolektális szavak, kifejezések használata.

A beszélt nyelvet rövid szintaktikai szerkezetek jellemzik. A mondatok szintjén a félbemaradt mondatok, mondatátszövdések és közbevetések írott nyelvvel szembeni gyakorisága figyelhető meg. A produkció során takarékosági tendencia érvényesül, amit az elliptikusan szerkesztett, hiányos mondatok magas aránya mutat. Sokkal gyakoribbak az egyszerű, egytagú mondatok és a (főlősleges) megszólítások, kevesebb a többszörösen összetett mondat. Az alá- és mellérendelő összetett mondatok számarányában nem figyelhető meg lényeges különbség. A mondatatharok jelzése sokszor nem egyértelmű a beszélt nyelvben.

A beszélt nyelvre jellemző továbbá az egymás szavába vágás, a logikátlan, töredékes szövegszerkesztés. Előfordul, hogy a beszélő gondolatainak kialakulatlansága, zavarossága, esetleg hiánya miatt megismétli vagy újrafogalmazza mondanóját. Beszélt nyelvi sajátosság a szünetek alkalmazása is. A beszéd látszólagos

folytonossága érdekében azonban a beszédben előfordulnak töltelék kifejezések is. (Ezekkel a beszélő célja lehet időnyerés vagy a szó magánál tartása is, tehát e kifejezések társalgásszervező funkcióval bírnak.)

A beszélt nyelv informálisabb jellegű. A beszédben nagyobb mértékű lehet a normától való eltérés, mivel a nyelvközösség inkább az írott nyelvet tekinti norma jellegűnek (vö.: Keszler 1983; Szalamin 1988; Wacha 1988; Crystal 1998).

Írott nyelvnek általában az érvényes normának megfelelő írásos nyelvhasználatot tekintik. Az írott nyelv – a beszéddel szemben – sem térhez sem időhöz nem kötött, statikus és állandó; a felek nincsenek azonos időben jelen, a kommunikáció indirekt. A beszélőnek van lehetősége a szövegjavításra, ebből következik, hogy az írott szöveg tudatos(abb)an szerkesztett. Az írást vizuálisan és globálisan érzékeljük. Mivel az írott szöveg nincs közvetlenül beágyazva a kontextusba, a közlendő tartalom maximális kifejtettségére kell törekedni a szövegalkotás során; hiszen a megértést a nem nyelvi kifejezőeszközök nem segítik.

A fentiekből kifolyólag az írott nyelvi szövegek hosszabb, teljes mondatokból állnak, amelyek egymástól egyértelműen elkülöníthetők. A grammatikalitás, jólformáltság, korrektség és exaktság, továbbá a választékosabb, a normát követő szóhasználat jellemzi az írott nyelvet.

Az írásbeliség és szóbeliség tradicionális, dichotomikus felosztása egyértelműnek tűnik, bizonyos esetekben azonban egyértelműsége megkérdőjeleződik. Ha egy regényt felolvasunk, már nem vizuális jelek segítségével érzékeljük a szöveget. Ha egy magánbeszélgetést írásban (szó szerint) rögzítünk, vajon írott nyelvi jelenségnek kell-e tekintenünk? A kérdéses esetek számát növeli a chatkommunikáció besorolása is, amely, úgy tűnik, az írásbeli és a szóbeli nyelvhasználat közt realizálódik. Formálisan írásbeliséggel van dolgunk, ám a chat a szóbeli közlés-folyamattal azonos funkciót tölt be. A közlő nem látja, nem is hallja a kommunikációs partnert, és az üzenet feladása és fogadása között mondhatni nincs időbeli késleltetés, ellentétben azzal, ahogyan azt az írásbeli kommunikációnál eddig megszoktuk. E műfaj újdonsága tehát, hogy egyszerre interaktív, szinkrón és írott; szokatlansága a közvetlen írásbeli érintkezésben rejlik.

2. Szóbeliség és/vagy írásbeliség

A chatjelenséggel legkorábban az informatika és a szociológia szakemberei kezdtek foglalkozni. A téma iránt azóta egyre erősödik a pszichológusok és a nyelvészek érdeklődése is. A nyelvészeket leginkább a chat kommunikációs típusba való besorolása izgatta, és izgatja a mai napig. A témakörhöz kapcsolódó szakirodalomban alig akad olyan írás, amely nem tér ki erre a problematikára. Az alábbiakban néhány főbb nézetre térek ki.

A magyar szakirodalom sajnos nem bővelkedik az internethez kapcsolódó nyelvhasználatról szóló írásokban. Ebből következik, hogy a chatkommunikációról is kevesen alkottak véleményt.

Kis Ádám a csevegőcsatornákról a következőképpen vélekedik: „Kezdetben volt tehát a párbeszéd, majd jött az írás. Ez ugyan nem szüntette meg a pár-

beszédet, két sín pár szaladt az időben. Amikor az interneten a gép előtt ülök »megszállottan csevegnek«, visszatér valami, ami elmúlt, inkább újjászületik, hiszen az **írásos dialógus** megtartja a szóbeli párbeszéd sajátos, nem tervezett, önmagára és a környezetre figyelő, a nem várt helyekről érkező hatásokat is magába építő öntörvényű felépítését, ugyanakkor megjelenik a térben is, ezzel elvileg az örökké való felé terjesztve ki saját magát” (Kis 1997). [Kiemelés tőlem.]

Bódi Zoltán ugyanerről így ír: „A csevegőfórumokon pedig a nyelvhasználat a maga lazaságával, egyszerűségével, végletes korrigálatlanságával jobban hasonlít a kötetlen spontán beszédhez, mint az íráshoz. Az Interneten megjelenik az **írott beszélt nyelv** műfaja, amely átmenetet alkot az írás és a beszéd között, így megváltoztatja az írásról alkotott képünket.” „Az internetes csevegőszobák a **spontán beszéd írásos formájához** hasonlítanak leginkább” (Bódi 2001, Bódi 2004: 45). [Kiemelés tőlem.]

Ezt a kommunikációs típust én **virtuális írásbeliségnek** neveztem. „A virtuális írásbeliséget a szituáció és a sajátos nyelvhasználat alapján ismerhetjük fel. Ilyenkor a közvetítő közeg a hálózat. A virtuális írásbeliség egyszerre hordozza magán az írásbeli és a szóbeli kommunikáció jellemzőit. Laza, kötetlen hangvételel, felszínebb nyelvhasználatával tartalmilag és funkcionálisan a szóbeliséghez áll közelebb, ám írott formában realizálódik, tehát az írás eddigi funkcióját újabbal bővíti” (Érsok 2003: 100).

Az írott beszélt nyelv és az írásos dialógus terminusok azt sejtetik, hogy a chat esetében a spontán beszélgetések szövegének írásbeli rögzítésével van dolgunk. Valamennyi megfogalmazásból kitűnik azonban, hogy a chatkommunikáció nem illeszthető be egyértelműen az eddig használatos dichotomikus rendszerbe. Látható, hogy a kérdéses műfaj jellemzése kapcsán a spontaneitás, a korrigálatlanság (bizonyos foka), az öntörvényűség és a térbeli realizáció ténye hangsúlyos.

A német és az angol szakirodalom összefoglaló néven elektronikus kommunikációként (elektronische Kommunikation, computervermittelte Kommunikation, computer-mediated communication, CMC) tartja számon azokat a tértől és időtől független kommunikációs formákat, amelyeknél az információ továbbítását egymással hálózatot alkotó gépek végzik (vö.: Wenz 1998, Herring 2001).

A német Runkhel és szerzőtársai szerint „minél inkább dialogikus és szinkron az internetes kommunikáció, annál gyakrabban figyelhető meg a szóbeli aspektus” (Runkehl et al. 1998: 116). A médiumok kombinációja azonban, ami egyrészt az írásbeli realizációból, másrészt a szinkronitásból és a „sok-a-sokhoz-kommunikációból” adódik, megnehezíti a chat írásbeliség, illetve szóbeliség prototipikus kategóriába való besorolását.

Alátámasztják ezt az állítást a chatkommunikáció jellemzése során használt terminusok is. 1997-ben Haase **új írásbeliség** (neue Schriftlichkeit) Schmidt 2000-ben **oralizált írásbeliség** (vermündlichte Schriftlichkeit) néven említi az új kommunikációs formát (Rosenau 2001: 3). Storrer és Beisswenger a chatkommunikáció kapcsán **gépelt beszélgetésekről** (getippte Gespräche) beszél (Storrer 2001, Beisswenger 2001).

Az internetes kommunikáció szóbeliség és írásbeliség közötti átmeneti jellegét emeli ki például Karin Wenz is, aki szerint az elektronikus kommunikáció

a nyelv hibrid változata (eine hybride Varietät der Sprache), amely nem sorolható sem a szóbeliséghez sem az írásbeliséghez (Wenz 1998). A **hibriditás** (Hybridität) fogalma mellett a chat jellemzőeként megjelenik a német szakirodalomban a **keverékforma** (Mischform) kifejezés is (Rosenau 2001: 7). Például Schütte szerint a chatnyelv „hibrid forma, mégpedig szóbeli-írásbeli keverékforma” (idézi Bader 2002: 9).

Egyes nézetek szerint tehát a chatelők a hozzászólásaik tervezésekor a szóbeli kommunikatív minták felé orientálódnak, amit aztán az írott kommunikáció feltételei szerint valósítanak meg. E cél érdekében a szakirodalomban nyelvi korrelátumokként, kompenzációs elemekként emlegetett eljárásokat alkalmaznak, mint például az emotikonok és az asteriskkifejezések, amelyeknek az a funkciója, hogy a beszélt nyelv bizonyos elemeit úgyszólván lefordítsák az írásos médiumra, és ezzel a chatkommunikációra alkalmassá tegyék (Rosenau 2001: 7).

Bár a számítógép közvetítette kommunikáció eddig a billentyűzet és a monitor segítségével az írott médiumhoz kötődött, egyre nagyobb mértékben inkább beszélt nyelvi elemek segítségével fogalmazódik meg. Ez a beszélt nyelvi innováció (sprechsprachliche Innovation) elsősorban írott nyelvi innovációk segítségével valósul meg, ami bár az orális kifejezőeszközöknek felel meg, közvetlenül nem transzferálható (Haaset idézve: Rosenau 2001: 7).

Ezek szerint a chat olyan szóbeli kommunikációs forma, amely az írástechnika segítségével valósítható meg. Az elnevezések a beszélt nyelvi sajátosságokat emelik ki, és azt sugallják, hogy egy olyan kommunikációs formával van dolgunk, ahol a beszélt nyelvi megnyilatkozások lejegyzett változatai jelennek meg. Nem lehetünk azonban elégedettek ezekkel a megoldási javaslatokkal, ugyanis kizárják a koncepcióból az írásbeli kommunikáció elemeit.

Bírálja ezt a felfogást például Gurly Schmidt, aki szerint a szóbeli megnyilatkozások írott médiumra való pusztá eltolása kizárja azt a tényt, hogy a jellegzetesen írott nyelvi komponensek is fontosak a kommunikáció lefolyása szempontjából. A chatelők ugyanis az írásbeli és a grafikus összetevőkkel is játszanak, kreatív nyelvi megoldásokat alkotnak (idézi Rosenau 2001: 7). Gondoljunk csak a hozzászólásokban megjelenő grafikai alakzatokra vagy a sajátos helyesírásra (vö.: Kis 2002/b), amelyek ugyanolyan fontos jellemzői és összetevői a chatkommunikációnak, mint a beszélt nyelvi komponensek integrálásának kísérlete. A szóbeliséget hangsúlyozó koncepció többek között azért vet föl több problémát, mert számos olyan megnyilatkozás található a chatszövegekben, melyek egyértelműen az írott kommunikáció felé orientálódnak (Rosenau 2001: 11).

Schmidt megállapítása cáfolja az eddigi magyar elnevezéseket is, hiszen Kis Ádám és Bódi Zoltán elnevezései és értelmezései is a beszélt nyelvi sajátosságokat emelik ki, és azt sugallják, hogy egy olyan kommunikációs formával van dolgunk, ahol a beszélt nyelvi megnyilatkozások lejegyzett változatai jelennek meg. Bizonyos mértékben a virtuális írásbeliség elnevezés is továbbgondolásra szorul.

Éppen ezért célszerűbbnek tűnik, ha nem zárjuk ki egyik kommunikációs formát sem. A chatkommunikáció során ugyanis az írásbeli és a szóbeli elemek egymásmellettiességét figyelhetjük meg. Az időbeli kontinuitás lehetővé teszi a face-to-face interakcióhoz való közelítést, ám ez nem zárja ki az írásbeli kommunikációs

mintákat sem. Ezt az állítást látszik alátámasztani az a tény, hogy a chatelők saját kommunikációjukról így is, úgy is nyilatkoznak (forrás: #magyar).

I.

* *sqveezy* **kérdezi** mestertől hogy ma hajalando **beszélgetni** vele?

<Peety> Szép lányok **beszéljete**k velem!!!

<mindenki> gyik: te meg miről **beszél**sz? ja, a biliárd... höhő

<_MaYa_> Gorilla te miket **beszél**sz? :)

<RoTiNoM> Rinya sokat **beszél**sz

<HuYeLanY> Ravenn, mivan engem is **kibeszéltetek?** :))))))

<Scruti> miről van kedve **beszélgetni** a csatornának? ;)

<CIC_> zalul kívül **beszélget**sz?:)))

<_MaYa_> gyimesi **halgass** mostmár el

<mindenki> **beszéljünk** inkább az időjárásról

II.

<sexton> Logic: nem is **irtal** semmit msg-be bazz

<|ndex> (_Tiger_): /msg zsu mindent megteszek Neked csak **irj**

<jany> **irjon** már valaki mert elunnom az életem!:-((

<tamicica> **irjatok** fiúk!!!!!!

<ANGY> salgotarjaniak **irjatok**

<Mogyi925> mit **irtál** az előbb, madárkám? valaki nem hagyta, hogy **elolvassam**

III.

<Condorr> egy szó mindig **hiányzik a képernyőmon** amondatodból, így nem értem miről **beszél**sz

<Babby> aki pedig pasi vagy nő, vagy **beszélgetőpartner irjon** nekem

<Ancsa> Aki akar **dumálni, irhat**

<AntonyS> **dumás** csajok **irjatok**

IV.

<|ndex> <timi3> ki akar velem **mircezni**?

<Arth_Dent> cicca: jaaah, panna :) asztem mar vegleg nem **ircel** :>

<ruszu> gyimesi: ebben biztosak voltunk. Ha jól csinálnad, akkor nem **ircelgetnel** itt **ossze** baromságokat, hanem lenne penzed es jól erezned magad a borodben, nagyivben szarva mindenfél rasszista, nacionalista es vallasi humbugra.

V.

<Maya_Bp> gyusza: Akkor **irc**²³??

<chipy> enif drága honnan **irc**?

Az I. illetve II. csoportban látható példák azt igazolják, hogy a felhasználók szóbelinek, illetve írásbelinek tartják az általuk használt kommunikációs formát.

²³ Az *irc* – megfeleltethető az *írsz* és az *ircelsz* alakoknak egyaránt, a két szóalakot egyszerre idézi fel.

A III. csoport példái a chat átmeneti jelenség jellegét támasztják alá. A IV. csoport a kérdés szempontjából semleges igéket tartalmaz, míg az V. kategória két kreatív példája a két szóalak együttes felidézésével, egymásra játszásával ér el speciális hatást.

3. Koncepcionális vs. mediális

Többen Koch és Oesterreicher 1985-ös és 1994-es munkája alapján igyekeznek a főnt vázolt problémát megoldani. A szerzőpáros a kommunikációs formák típusba sorolásának kritériumait adja meg úgy, hogy a médium és a koncepció szétválasztásával új rendszert hoz létre. Hangsúlyozzák, hogy az írott/írásbeli és a beszélt/szóbeli terminusok elsősorban materiális megnyilatkozásokat jellemeznek. Ludwig Söllre hivatkoznak, aki szerint a koncepcionalitás a döntő a besorolás szempontjából. Ha egy eredetileg szóbeli szöveget (pl. baráti beszélgetés) utólag leírnak, az koncepcionálisan szóbeli marad, és fordítva: ha egy eredetileg írott szöveget (pl. törvényjavaslat) felolvasnak vagy elmondanak, koncepcionálisan írásbeli marad. A szerzők szerint az egyes szövegek a két szélsőséges koncepcionális pólus között mozognak. A pólusokhoz való tartozás kritériumait pontokba foglalva fogalmazzák meg (Koch/Oesterreicher 1996: 587–8; Bader 2002: 25).

Koch és Oesterreicher tehát azzal módosítja a tradicionális elképzelést, hogy a szóbeliség és az írásbeliség jelzőjeként a mediális és a koncepcionális jelzőket használja. A **mediális írásbeliség/szóbeliség** a médiumra vonatkozik, amely segítségével a szöveg megjelenik. Ez esetben csak kétféle lehetőség van: a beszélt nyelvi fonetikai realizáció vagy az írott nyelvi grafikus megvalósítás. Itt tehát dichotomikus elhatárolásról van szó. A **koncepcionális írásbeliségen/szóbeliségen** ezzel szemben az írásmódot, a megnyilatkozások modalitását értjük, amit a fenti ellentétpárokkal intuitív módon kapcsolatba hozunk. A szóbeliségnél fontos a térbeli-időbeli közelség, valamint az emocionális és szociális közelség, ismertség, bizalmaság. A beszélt nyelv koncepcionális jellemzői ezek szerint a dialogikusság, a nyitott témaelőhívás, továbbá az emcionalitás és a spontaneitás. Az írásbeliség koncepcióját ezzel szemben a térbeli-időbeli, szociális és emocionális távolság jellemzi. A produkció és a percepció időben elválik egymástól. Jellemző továbbá a monologikus, kooperációra való lehetőség nélküli témarendezés. A különbség tehát elsősorban a KÖZELSÉG-TÁVOLSÁG mértékében rejlik (Koch/Oesterreicher 1996: 587–8; Storrer 2001a: 445).

Az egyes pólusok jellemzői (Koch-Oesterreicher 1996: 590–1; Bader 2002: 26):

KÖZELSÉG

Kommunikációs feltételek

- magánjellegűség
- bizalmaság
- emcionalitás
- szituáció- és cselekvésfüggőség

TÁVOLSÁG

Kommunikációs feltételek

- nyilvánosság
- idegenszerűség
- emcionalitás hiánya
- szituáció- és cselekvésfüggetlenség

- fizikai közelség
- dialogikusság
- spontaneitás
- stb.

A nyelvi megvalósítás stratégiái

- a nem nyelvi összefüggések előnyben részesítése
- a gesztusok, mimika előnyben részesítése
- kevésbé tervezett
- ideiglenesség
- stb.

- fizikai távolság
- monologikusság
- tudatosság
- stb.

A nyelvi megvalósítás stratégiái

- a nyelvi összefüggések előnyben részesítése
- erősen megtervezett
- végleges
- integráció
- stb.

Ezzel a terminológiai különbségtétellel tehát finomítható a korábbi dichotomikus rendszer. Ezek alapján egy írott szöveg felolvasása vagy egy szóban elhangzó előadás a koncepcionális írásbeliséghez sorolható, attól függően, hogy az mennyire ragaszkodik a kézírathoz. A magánleveleket, jegyzeteket – bár írott szövegek – a duktus miatt a koncepcionális írásbeliséghez sorolhatjuk.

A chatkommunikációt tehát a koncepcionális szóbeliség és a mediális írásbeliség egyszerre jellemzi.

Mindezt alátámasztják a műfaj nyelvi és kommunikációs sajátosságai. Az időbeli közelség nyilvánvaló, ugyanis a beszélgetőpartnerek azonos időben ülnek számítógépük előtt. Bizonyos fokú térbeli közelségről is beszélhetünk, hiszen a kommunikációs felek azonos virtuális chatszobában vannak, ahol nem csupán beszélni, de sutogni, énekelni, akár kiabálni is lehet.

A chatszövegek köznyelvi kifejezéseket; a beszélt nyelvre jellemző partikulákat, indulatszókat, kliséket tartalmaznak. Pongyolán szerkesztett mondatokból állnak, amelyek között a mondathatárok nem mindig egyértelműek. A tervezési és feldolgozási idő rövid, lehetőség van visszakérdezésre, ellenvetésre, valamint a folyamatos kölcsönös feedbackre (Storrer 2001a: 461).

A chatkommunikáció azonban mediálisan írásbeli. Mivel a kommunikációs felek valójában nem látják és hallják egymást, kompenzációs stratégiákra van szükségük. A kompenzációs elemek pótolják a hiányzó mimikát és gesztikulációt. Grafikus jelek segítségével a prozódiai elemek hiánya is pótolható; például: a szünet üres sorral vagy hiányjellel, a kiáltás nagybetűs írással, a hangsúly alsóvonással vagy iterációval.

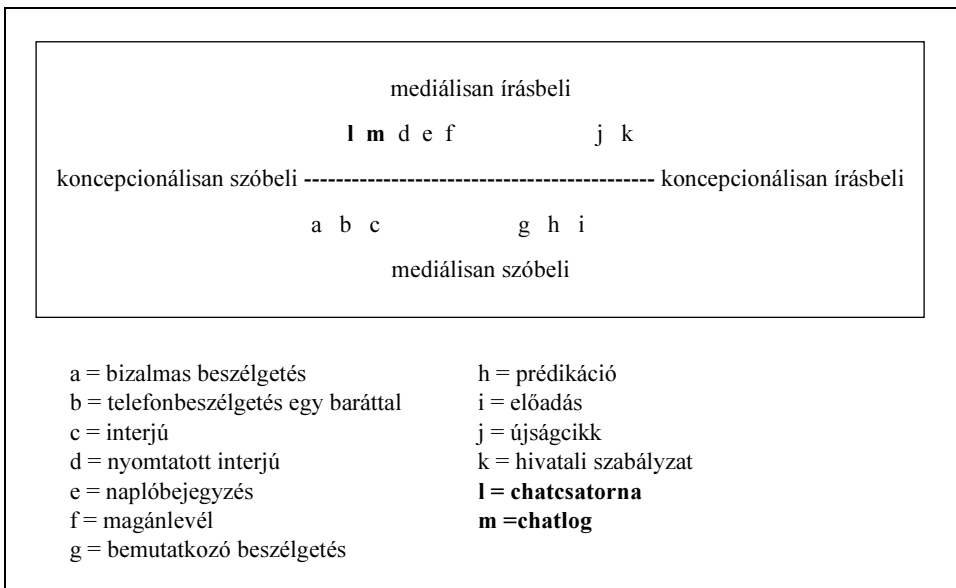
Mivel a chatszövegek elmenthetők (chatlog), bármikor visszakereshetők, így lehet rájuk hivatkozni; lehetőség van az elhangzottak szó szerinti idézésére. Ezek a „jegyzőkönyvek” azonban eltérnek az egyébként koncepcionálisan szóbeli szövegektől, például hangjáték, drámák, dalszövegek stb. Ennek oka talán abban rejlik, hogy a chatszövegek nem azzal a céllal születnek, hogy valaha hangzó szöveggé váljanak. Megszólaltatni nagyon nehéz lenne őket, különös tekintettel arra, hogy a chatelők egyszerre több párbeszédben is részt vesznek.

A fentiek miatt Storrer kommunikációtörténeti újdonságnak tartja a chatkommunikációt. Bár a koncepcionális szóbeliségbe sorolja a chatet, jelzi, hogy vannak olyan sajátosságai, amelyek nem tipikusan ennek a pólusnak a jellegzetességei. A gépelt beszélgetések (getippte Gespräche) a szóbeli beszélgetéstől számos nyelvi

jellegzetességben eltérnek. Véleménye szerint az írás természetes, eredendő funkciója, hogy a szituációhoz kapcsolódó közvetlen és szimultán kommunikációra használják. Természetes, vagyis az írás semmiféle szisztematikus kapcsolatban nem áll egy előzetes vagy utólagos oralizációval (vö. Storrer 2001a: 462). Az íráson alapuló közvetlen kommunikáció lehetősége ugyan mindig fennállt, ám a beszéd írással szembeni ökonomikus előnye miatt alkalmazása eddig szélsőséges és speciális esetekre korlátozódott (pl. órai levelezés, üzenet a hűtőn, közlendő leírása hangképző szervek sérülése esetén).

A chat dialogikus jellege kétségtelen. Az emocionalitást az emotikonok, az indulatszók és az asteriszek jelzik. A begépelte és elküldött szöveg azonnal megjelenik a képernyőn és a szövegek megalkotásában nagy szerepet kap a spontaneitás. A chatkommunikáció általában nyilvános, de magánbeszélgetésre is lehetőség nyílik. Ilyenkor a két beszélgetőpartner egy külön szobában beszélget. Az informális és a bizalmasságot a téma mellett például az általános tegeződés igazolja. A téma nem kötött, a beszélgetőpartnerektől függően változtatható. A résztvevők ugyan nem azonos térben vannak, ám a chatszobák közös virtuális teret biztosítanak. Időbeli késleltetés (szinte) nincs. Itt jegyzem meg, hogy Storrer a chatet aszinkronnak tartja, ugyanis a produkciós folyamat nem látható, mivel a begépelte szöveg csupán az enter lenyomása után válik láthatóvá. Ezt megelőzően a felhasználó még gondolkodhat, a szöveg változtatható (Storrer 2001b: 7).

Az alábbi ábra azt szemlélteti, hogy a chatszobák és a chatlogok²⁴ milyen módon integrálhatók Koch–Oesterreicher közelség-távolság kontinuumába (vö.: Bader 2002: 26):

1. ábra. Konceptcionális írásbeliség/szóbeliség különböző műfajok esetén

²⁴ log 'a csatornán foyó beszélgetés mentett változata' (< ang. to log '(hajó)naplóba beír, bejegyez')

Az 1. ábráról leolvasható, hogy a mediálisan szóbeli (a vonal alatti) és a mediálisan írásbeli (a vonal fölötti) kommunikációs műfajok koncepcionális szempontból egy kontinuumot képeznek, és egy skálán elhelyezhetők. Vannak mediálisan szóbeli kommunikációs formák (pl. bizalmas beszélgetés), amelyek koncepcionálisan erősen szóbeliek, illetve olyan mediálisan szóbeliek (pl. prédikáció), amelyek koncepcionálisan erősen írásbeliek. Az egyes műfajok besorolása attól függ, hogy a KÖZELSÉG/TÁVOLSÁG paraméterei közül adott esetben melyek és milyen mértékben jellemzők. Mivel a chatkommunikáció a KÖZELSÉG legtöbb jellemzőjét magán viseli (pl.: dialogicitás, spontaneitás, magánjellegűség, a gesztusok és a mimika előnyben részesítése, kevésbé tervezettség, ideiglenesség stb.), indokolt a mediálisan írott chatkommunikációt koncepcionálisan szóbelinek tekinteni. A chatlog (a beszélgetés mentett változata) azonban, mivel már nem interaktív, a chatsatornához képest jobbra helyezhető el, valamelyest a TÁVOLSÁG pólushoz közelít.

4. Az új kommunikációs formák besorolása

Az ismertetett szempontokat is figyelembe véve a legelterjedtebb új elektronikus kommunikációs műfajok csoportosítási lehetőségét a 2. ábra mutatja be. Runkehl et al. jelölése alapján az aszinkronitást, a kommunikáció korlátozott in-

		1 : 1	1 : n	n : n
→ ↑ mediálisan írásbeli	PRIVÁT	E-mail SMS E-Képeslap	E-mail SMS E-Képeslap	– – –
	NYILVÁNOS	Fórum	Fórum	Fórum
↔ mediálisan írásbeli	NYILVÁNOS	Chat	Chat	Chat
	PRIVÁT	ICQ	ICQ	ICQ
↔ mediálisan szóbeli		I-konferencia	I-konferencia	I-konferencia

2. ábra. A mediálisan szóbeli internetes kommunikációs műfajok általános jellemzői

teraktivitását a \geq jelöli. A szinkrón jelleget és a magas fokú interaktivitást a \leftrightarrow jelzi. 1 : 1 azt jelenti, hogy a kommunikáció magánjellegű, csupán két személy között zajlik, 1 : n jelzi, hogy a műfaj bizonyos altípusai lehetőséget biztosítanak arra, hogy egy beszélő egyszerre több személyhez szóljon. A teljesen nyilvános kommunikációs műfajokat az n : n jelzi. A mediálisan írásbeli műfajok vizuális, a mediálisan szóbeliek pedig akusztikus elemek segítségével valósulnak meg (vö.: Runkehl 1998: 29, 84).

5. Összegzés

Az aggodalmakkal ellentétben a chatkommunikáció semmiképpen sem tekinthető a szóbeli és írásbeli kultúra végének. Sokkal inkább az írásbeliség funkciójának bővítéseként kell értékelnünk, amit a papír számítógépre cserélése vezetett be, és az internet tökéletesített: a digitális írás másodpercek alatt nagy távolságokra eljuttatható, és olcsón archiválható. Ezért képes az írás tradicionális funkciója mellett a térbeli távolsághoz kapcsolódóan olyan funkciót is átvenni, amely eddig a szóbeli médiumok privilégiuma volt: lehetővé teszi a közvetlen, dialogikusan szervezett írásos kommunikációt. Így tehát az írásnak új tradíciói alakulnak ki, amelyek a dialogikusan szervezett mediálisan írásbeli távkommunikációra alkalmasak.

SZAKIRODALOM

- Bader, Jennifer 2002. Schriftlichkeit und Mündlichkeit in der Chat-Kommunikation. *Networx Nr. 29*. (<http://www.websprache.uni-hannover.de/networx/>)
- Beißwenger, Michael (Hrsg.) 2001. *Chat-Kommunikation. Sprache, Interaktion, Sozialität & Identität in synchroner computervermittelter Kommunikation. Perspektiven auf ein interdisziplinäres Forschungsfeld*. Ibidem-Verlag. Stuttgart.
- Beißwenger, Michael 2002. Getippte »Gespräche« und ihre trägermediale Bedingtheit. Zum Einfluß technischer und prozeduraler Faktoren auf die kommunikative Grundhaltung beim Chatten. In: Schröder–Voell (Hrsg.): *Moderne Oralität*. Marburg: Reihe Curupira 2002.
- Bódi Zoltán 2001. Informatika és nyelvhasználat.
<http://www.e-nyelv.hu/cgi-bin/hirek/irasok.pl?cikk=1007&type=m>
- Bódi Zoltán 2004. *A világháló nyelve*. Gondolat Kiadó. Budapest.
- Burri, Gabriela 2003. Spontanschreibung im Chat. In: Hentschel, Elke (Hrsg): *Chat-Forschung. Linguistik Online 15*. 3–31.
- Čmejrková, Světlá 2003. Az elektronikus kommunikáció és a cseh nyelv. *Prágai Tükör 2003/2*. (<http://www.pragaitukor.com/archive/pt200302/t10.php>)
- Crystal, David 1998. *A nyelv enciklopédiája*. Osiris. Budapest.
- December, John 1993. Characteristics of Oral Culture in Discourse on the Net. Előadás: *Twelfth Annual Penn State Conference on Rhetoric and Composition*. University Park. Pennsylvania. (<http://www.december.com/john/papers/pscre93.txt>)
- Érsok Nikoletta Ágnes 2003. Írva csevegés – virtuális írásbeliség. *Magyar Nyelvőr 127*: 99–104.
- Hentschel, Elke 1998. Communication on IRC. In: Hentschel, Elke (Hrsg): *Computer-vermittelte Kommunikation. Linguistik Online 1*.
<http://viadrina.euv-frankfurt-o.de/~wjournal/hentschel.htm>

- Herring, Susan C. 2001. Computer-mediated discourse. In: D. Schiffrin, D. Tannen, and H. Hamilton (szerk.): *The Handbook of Discourse Analysis*, Oxford: Blackwell Publishers, 612–634.
- Jürgens, Frank 1999. *Auf dem Weg zu einer pragmatischen Syntax. Eine vergleichende Fallstudie zu Präferenzen in gesprochen und geschrieben realisierten Textsorten*. Max Niemeyer Verlag. Tübingen.
- Keszler Borbála 1983. Kötetlen beszélgetések mondat- és szövegtani vizsgálata. In: Rácz Endre–Szathmári István (Szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Tankönyvkiadó. Budapest. 164–202.
- Keszler Borbála 1985. Über die Verwendung der Füllwörter. In: *Annales*. 11–26.
- Kis Ádám 1999. Az írott párbeszéd. *Magyar Tudomány* 347–9.
- Kis Ádám 1997. A számítógép metakommunikációja. Előadás: VII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. (www.mek.hu/porta/szint/tarsad/nyelvtud/szmtgps.hun)
- Koch, Peter–Oesterreicher, Wulf 1996. Schriftlichkeit und Sprache. In: Günter, Hartmut–Ludwig, Otto (Hrsg.): *Schrift und Schriftlichkeit*. (Reihe Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaften. Band 10.2.) Walter de Gruyter. Berlin. New York. 587–604.
- Rosenau, Heinz 2001. Die Interaktionswirklichkeit des IRC. *Networx Nr. 18*. (<http://www.websprache.uni-hannover.de/networx/>)
- Runkehl, Jens–Schlobinski, Peter–Siever, Torsten 1998. *Sprache und Kommunikation im Internet. Überblick und Analysen*. Westdeutscher Verlag. Opladen/Wiesbaden.
- Runkehl, Jens–Schlobinski, Peter–Siever, Torsten 1998. Sprache und Kommunikation im Internet. *Muttersprache* 2. 97–109.
- Schmitz, Ulrich 1995. Neue Medien und Gegenwartssprache (Lagebericht und Problemskizze). *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie* 50. Oldenburg. 7–51.
- Seidler, Kai 1994. Computerfreaks like 2 party. Relay Parties zwischen Virtualität und Realität. *WZB Discussion Paper FS II*. Wissenschaftszentrum Berlin. 94–104.
- Storrer, Angelika 2001a. Getippte Gespräche oder dialogische Texte? Zur kommunikationstheoretischen Einordnung der Chat-Kommunikation. In: Lehr–Kammerer et al. (Hg.): *Sprache im Alltag. Beiträge zu neuen Perspektiven in der Linguistik*. Herbert Ernst Wiegand zum 65. Geburtstag gewidmet. Berlin u.a. de Gruyter. 439–465.
- Storrer, Angelika 2001b. Sprachliche Besonderheiten getippter Gespräche. In: Beißwenger, Michael (Hrsg.): *Chat-Kommunikation. Sprache, Interaktion, Sozialität & Identität in synchroner computervermittelter Kommunikation. Perspektiven auf ein interdisziplinäres Forschungsfeld*. Ibidem-Verlag. Stuttgart. 3–24.
- Szalamin Edit 1988. Az ún. témaismétlő névmások kérdéséhez. In: Kontra Miklós (szerk.): *Beszélt nyelvi tanulmányok*. MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest. 90–101.
- Sziksainé Nagy Irma 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Osiris. Budapest.
- Wacha Imre 1988. Élő nyelvi (spontán) szövegek megnyilatkozásainak (szintaktikai) vizsgálati szempontjaihoz. In: Kontra Miklós (szerk.): *Beszélt nyelvi tanulmányok*. MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest. 102–58.
- Wenz, Karin 1998. Formen der Mündlichkeit und Schriftlichkeit in digitalen Medien. *Linguistik Online* 1. (<http://viadrina.euv-frankfurt-o.de/~wjournal/wenz.htm>)

SUMMARY

*Érsok, Nikoletta Ágnes:***Spoken and/or written language**

The traditional dichotomy between spoken vs. written language cannot be unambiguously applied in certain cases. If a written text is read out aloud, it is no longer perceived via visual signals. If a conversation is (literally) recorded in writing, does it become a piece of written language? The number of doubtful cases is increased by chat communication that appears to be intermediate between spoken and written language use. Formally, it is a case of written communication, yet in terms of its function, chat takes sides with spoken utterances. The communicator does not see or hear her communicative partner; but there is practically no time lag between sending and receiving the message, unlike in usual forms of written communication. The novelty of this genre, then, is that it is interactive, synchronous and written at the same time; its unusual character resides in the immediacy of visual communication.

In order to come closer to a solution, the author reviews the characteristics of Koch and Oesterreicher's poles of PROXIMITY vs. DISTANCE, as well as those of a new system in which the notions of 'written' and 'spoken' are complemented by 'conceptional' and 'medial'. Finally, the various genres of internet communication (such as e-mail, chat, forum, e-card, ICQ, sms) are classified according to the new criteria proposed.